

Dobové pojetí tradice na základě přístupu vybraných osobností českého národopisu/etnografie (Karla Chotka, Viléma Pražáka, Drahomíry Stránské, Jaroslava Kramaříka a Antonína Robka)

Period Conceptions of Tradition in the Approaches of Selected Figures of Czech Ethnography (Karel Chotek, Vilém Pražák, Drahomíra Stránská, Jaroslav Kramařík, and Antonín Robek)

Doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta, Katedra antropologie a Katedra blízkovýchodních studií, Sedláčkova 15, 301 00 Plzeň, CZECH REPUBLIC

Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pátkova 2137/5, 182 00 Praha 8 – Libeň, CZECH REPUBLIC

6446@mail.fhs.cuni.cz

ORCID: 0000-0001-6201-9493

Abstract

This study analyses the conception of tradition through the work of key figures of ethnography before World War I, in the interwar period, and after World War II. It argues that tradition whether associated with rural or urban environment has always been politicised. In the interwar period, tradition was used to support the identity of Czechoslovakism, while after the February coup in Czechoslovakia, it was employed to promote the vision of a socialist society. During that time, traditions began to be categorised as either progressive or reactionary (bourgeois, outdated). Ethnographers of the interwar period focused primarily on folk costumes, customs, and folk art which they aimed to purify of non-original deposits and preserve as long as possible – supported by tourism, academic interest, and festivals. Socialist ethnography viewed such interest as superficial and emphasized the “true content” of traditions, interpreting it as a popular form of resistance against national and social oppression. As a result, attention was paid to workers’ institutions and folk chronicle writing. According to ethnographers of the socialist era, traditions were to be studied and understood, but not revived.

Key words

Tradition – ethnography – personality – 20th century

Acknowledgement/Funding

Předložená studie vznikla na Západočeské univerzitě v Plzni, na KSA a KBS Filozofické fakulty.

Úvod

Ve většinovém povědomí je pojem tradice spojen se starobylostí, ukotvením, stabilitou, v obecné rovině pak s pozitivními konotacemi. Ve filozofickém myšlení pak tradice představuje jakousi živou minulost, slovy filozofky Jaroslavy Peškové (1929 Plzeň – 2006 Praha) „*nástroj pro pochopení toho, co se v minulosti uzavřelo a může se podílet na naší současnosti*“.¹ Důležité však je to, že oné minulosti dáváme nové významy. Kritická věda přitom ovšem podtrhuje to, že prostřednictvím tradice můžeme dějiny jak lépe uchopit, tak také zcela nepochopit.² Tradice je totiž fenomén nesmírně manipulovatelný, bez větších problémů redukovatelný, a může se tak snadno stát nebezpečným nástrojem pro upevňování moci v totalitních režimech. Dřívější i současní manipulátoři často totiž využívali lidskou touhu po stabilitě, po pevné půdě pod nohama,³ jež vystupovala do popředí v kritických chvílích státu, národa, menšiny, jedince. Připomeňme si např. rozšíření prostoru pro tradici českého národního hnutí (obrození) v období protektorátu Čechy a Morava kolaborantskou vládou, současné však i redukcí této tradice na její umělecký rozměr.⁴

Ve svém příspěvku se ovšem chci zaměřit na profesně kvalifikovaný poměr k tradici u vybraných národopisců či etnografů z Čech, jejichž profesní vrchol spadl do období meziválečného Československa, do období po únorovém převratu (1948) a konečně i do dvacetiletí tzv. normalizace (1969 – 1989).⁵ První skupinu bude reprezentovat Karel Chotek (1881 Praha – 1967 Praha), etnograf, historik, geograf a antropolog, Chotkův žák Vilém Pražák (1889 Chroustovice, okres Chrudim – 1976 Praha) a Drahomíra Stránská (1899 Praha – 1964 Praha), etnografkou Milenou Seckou (nar. 1958) v roce 1999 právem charakterizovaná jako „*první*

1 PEŠKOVÁ, Jaroslava: *Role vědomí v dějinách a jiné eseje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 30.

2 Tamtéž, s. 31.

3 K tomu např. LOEWENSTEIN, Bedřich W.: Identita, zapřená minulost a neschopnost truchlit. In: Loewenstein, Bedřich W.: *My a ti druzí. Dějiny, psychologie, antropologie*. Brno: Doplněk, 1997, s. 54–55.

4 K manipulaci s dějinami v protektorátu nejnověji SOUKUPOVÁ, Blanka: České a československé dějiny v kolaborantské propagandě aneb Bitevní pole o českou paměť. In: Soukupová, Blanka – Lozoviuk, Petr: *Antisemitská propaganda a „věda“ v protektorátu Čechy a Morava*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2024, s. 40–53.

5 Ve studii jsem se zaměřila na národopisce/etnografy pocházející z Čech. Bylo by samozřejmě velmi zajímavé text doplnit analýzou chápání tradice u národopisců/etnografů či etnologů, rodáků z Moravy. Stranou zájmu by neměly zůstat ani jejich vazby na intelektuální prostředí Čech.

dáma českého národopisu 20. století".⁶ Jako výrazného představitele druhé skupiny jsem vybrala Jaroslava Kramaříka (1923 Domažlice – 1974 Praha), zatímco etnografii období tzv. normalizace nelze analyzovat bez klíčové osobnosti Antonína Robka (1931 Zeměchy u Kralup – 2008 Mělník), v označení Jiřího Hlaváčka z roku 2017 „*Napoleona české etnografie*".⁷

Východiska úvah

První tři osobnosti (Chotek, Pražák a Stránská) formovaly svůj vztah k tradici především prizmatem lidového umění a lidového kroje ve chvíli, kdy v českém terénu (snad s výjimkou Chodska či částečně i Plzeňska)⁸ mohly už zachytit pouze jeho relikty. O něco příznivější byla pak situace na Moravě, konkrétně na Slovácku, i když i tady již podle Chotka ve druhé polovině třicátých let 20. století „*vidíme... první stopy úpadku; i zde se hlásí zákon zániku*".⁹ Klíčová identita čechoslováckismu, k níž se zejména Chotek velmi silně hlásil¹⁰ (v letech 1921/1922 – 1931 působil jako řádný profesor všeobecného a slovanského národopisu na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, kde zformoval bratislavskou školu),¹¹ však potřebovala své ukotvení. Pro všechny tyto badatele onu kýženou stabilitu stále představovaly vesnice a selství (Chotek v roce 1937, po celostátním sjezdu agrární mládeže, zdůrazňoval jejich „*životní význam*" hospodářský, ale i kulturní)¹². Česká vesnice byla přitom nejstarším národopisným terénem, jakkoliv v této době již pod vlivem industrializace a s ní spojenými novými pracovními a výrobními technikami, jak si Karel Chotek uvědomoval, terénem značně proměněným.¹³ Čechy měly přitom podle Chotka velký význam v tom, že představovaly „*poslední, nejzápadnější výběžek československého národa a slovanské oblasti*". Rychlejší ústup od tradice tu byl dán sousedstvím a soupeřením s Němci: „*... český a slovanský živel byl vždy cizím, nepříjemným hrotem v těle německého národa. Zprohýbané*

6 SECKÁ, Milena: Drahomíra Stránská – první dáma českého národopisu 20. století. *Český lid* 86, 1999, č. 4, s. 363–367.

7 HLAVÁČEK, Jiří: Napoleon české etnografie. Životopisná skica Antonína Robka. *Národopisný věstník* 76, 2017, č. 1, s. 25–47.

8 CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*. Praha: Novina, 1937, s. 23 a 49.

9 Tamtéž, s. 65.

10 Chotek přitom koncipoval obor jako politický národopis. MORAVCOVÁ, Mirjam: Politický národopis v pojetí Lubora Niederla a Karla Chotka. In: Pospíšilová, Jana – Nosková, Jana (eds.): *Od lidové písně k evropské etnologii*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 2006, s. 101–112.

11 K tomu PETRÁŇOVÁ, Lydia: Karel Chotek a jeho škola. In: Woitsch, Jiří – Jůnová Macková, Adéla a kolektiv: *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., 2016, s. 71–74.

12 CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*, c. d., s. 1.

13 Tyto změny na vesnici datoval Karel Chotek sedmdesátými a osmdesátými léty 19. století. Přitom upozornil na to, že horské vesnice si zachovaly lidovou tradici déle než vesnice v úrodném kraji blízko průmyslových středisek. Změny zaznamenal v opuštění úhorového hospodářství, v odložení podomácky vyrobených nástrojů a kroje. CHOTEK, Karel: *Široký Důl. Národopisná monografie české vesnice*. Praha: Pražská akciová tiskárna, [1915]. Dále viz CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*, c. d., s. 15, 29, 31 a 34.

hranice národnostní a jazykové ukazují nejlépe, jak tento boj, zaznamenaný i nezaznamenaný, byl těžký. Zde by se byla neudržela vesnice pomalého hospodářského vývoje, chudé kultury, konservativního lpění na starobyklých formách, bez vědomého i povědomého zájmu o národní bytí... vesnice v rozhodujících okamžicích dějinných, kdy opravdu šlo o bytí či nebytí celku[,] držela nejenom sebe, ale musela často pomáhati a podpírat i zeslabený český živel měst." Tradičnější a osobitější Moravě, jejíž vesnice žily introvertněji a více odděleně od měst, byl pak podle Chotka svěřen jiný úkol: měla vytvářet most mezi západní a východní tradicí. Přes rozdílnost Čech a Moravy, kde se podle Chotka uchovalo kmenové vědomí, však měly obě země vystupovat jako jednotný celek.¹⁴ Ústup lidové tradice v Čechách (až na Chodsko) přitom datoval autor druhou polovinou devatenáctého století; naopak zachování slováckého kroje a některých zvyků přičítal pak včasnému podchycení jejich úpadku.¹⁵ Velké změny na Slovensku (opět především v oděvu) však popsal Chotek již ve své monografii Cerovo (dnes okres Krupina, kraj Banskobystrický) z roku 1906. Přičítal je zrychlenému tempu života a vzestupu životní úrovně, v jejichž důsledku se ženy již nechtěly zabývat zhotovováním krajek, výšivek a čepců. Daleko jednodušší bylo koupit si šátek s vytištěnými květy. Zatímco však lidový kroj vynikal podle Chotka svou estetickou stránkou, kupovaný oděv Chotek hodnotil často jako nevkusný.¹⁶

Již předválečný projekt slovanské národopisné výstavy (1912), na němž se Chotek podílel spolu s archeologem, slavistou a národopiscem Luborem Niederlem (1865 Klatovy – 1944 Praha), ovšem jasně dokládá, že českou a slovenskou lidovou tradici chápal jako součást tradice slovanské.¹⁷ Konečnou ambicí projektu měl být vznik slovanského národopisného muzea, kde by byl původní pracovní kroj slovanských národů vystaven na figurínách v interiéru.¹⁸ Současně však Niederle s Chotkem zastávali tezi, že je lidová tradice těsně provázána s evropským kulturním vývojem: „Vědecké bádání rozbilo krásnou a národu lichotící stavbu o národní a kmenové starobylosti a svěbytnosti lidového umění

14 Tamtéž, s. 15 a 17.

15 CHOTEK, Karel: Lidová kultura hmotná československého lidu. In: *Československá vlastivěda*. Řada II. Národopis. Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1937, s. 145.

16 CHOTEK, Karel: Cerovo. Zvláštní otisk z „Národopisného věstníku“, roč. I. Praha: Alois Wiesner, nákladem vlastním, 1906, s. 14 a 15. Hornouherská lokalita Cerovo byla prozkoumána badatelem s vysokoškolským vzděláním poprvé. Chotek se tu seznámil s přezívacími staršími tradicemi, jež se posléze staly jeho badatelským zájmem. V monografii Cerovo se zaměřil zejména na hmotnou kulturu. DUCHÁČEK, Milan: Karel Chotek a Cerovo: Od iniciace k specializaci (causerie k půlstoleté proměně terénního výzkumu). *Slovenský národopis* 66, 2018, č. 1, s. 119, 122–123 a 124.

17 Na výstavě českého a slovenského lidového obydlí navrhoval Niederle v případě nutné redukce vystavit statek středočeský, slánský a bratislavský (v dobové terminologii přešpurský). NIEDERLE, Lubor: Projekt slovanské výstavy národopisné. In: Niederle, Lubor – Chotek, Karel: *Projekt slovanské výstavy národopisné*. Praha: L. Niederle, K. Chotek, 1912, s. 11. Jeho hlavním cílem bylo pak vytvořit slovanskou vědu. Tamtéž, s. 4.

18 CHOTEK, Karel: Slovanské národopisné museum. In: Niederle, Lubor – Chotek, Karel: *Projekt slovanské výstavy národopisné*, c. d., s. 20.

a lidových tradic."¹⁹ V roce 1937 pak Karel Chotek, jistě i vzhledem k aktuálnímu ohrožení Československé republiky, zdůrazňoval evropský rozměr československé identity. Podle něj bylo naším úkolem: „Včleniti se do vyspělé kultury středo-evropské, a tím i západoevropské, a neztratiti svou národní individualitu, v níž zůstala ovšem i silná složka slovanská.“²⁰

V meziválečném Československu se ale bylo možné setkat ještě s relativně živou tradiční agrární kulturou na Slovensku. Karel Chotek připomínal, že horské slovenské vesnice jsou „ostrovy velmi starobyklých lidových kultur“. Obdobný terén „přežitků hmotné i duševní kultury lidové“ poskytovala podle něj ale i Podkarpatská Rus.²¹ Chotek však vedl studentské výzkumy v tzv. ústupových oblastech (Chodsko, Valašsko, pomezí Moravy a Slovenska) i po druhé světové válce, kde byl ústup lidové tradice ještě více pozorovatelný.²² Přitom nadále zůstal zastáncem monografické metody.²³ Nezměnilo se, jak upozornil etnolog Milan Ducháček, ani jeho přesvědčení, že hlavní oblastí etnografického zájmu mají být rezidua někdejších společenských a výrobních forem.²⁴

Karel Chotek, Drahomíra Stránská a Vilém Pražák o tradici

Již před první světovou válkou se Niederle a Chotek přihlásili k nacionálně neutrálnímu sběru a zpracování projevů lidové tradice, bez ohledu na jejich estetickou hodnotu. Současně však v jejich práci nalezneme tezi, že lidová tradice vyrůstá nejen z etnického, ale i z geografického, historického a hospodářsko-sociálního podloží.²⁵ Z přesvědčení, že lidová tradice znamená osobitost, jedinečnost, originalitu a že národ či jakákoliv jiná skupina lidí bez vlastní tradice ztrácí svou půdu pod nohama, své dějiny, vyrůstal národopis ovšem i v meziválečném období. Připomeňme si např. adoraci slovácké pouti u sv. Antonínka a slovácké slavnosti v krojích z pera Drahomíry Stránské, jež v nich viděla originální odraz „národní (vesnické) duše“: „Kdo zavítal na Moravské Slovácko a zúčastnil se některé slavné pouti, např. blatnické červnové pouti u sv. Antoníčka, nebo zastihl-li o některém větším svátku za krásného počasí chvíli, kdy se zbožný lid vyhrnul z kostela v houfech na náves a do ulic a rozjásal dědinu září bělostných rukávů a barvami krojů, nikdy nezapomene na mohutný dojem, nikdy mu nevymizí

19 NIEDERLE, Lubor: Projekt slovanské výstavy národopisné, c. d., s. 6.

20 CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*, c. d., s. 12.

21 Tamtéž, s. 19 a 20. Přesto však Chotek varoval před „rozlomením národopisného obrazu“ českého a slovenského. Tvrdil totiž, že československý národopis musí „vyhmatati meze tohoto diferencování“. Tamtéž, s. 22.

22 PETRÁŇOVÁ, Lydia: Karel Chotek a jeho škola, c. d., s. 79.

23 Tamtéž, s. 89.

24 DUCHÁČEK, Milan: Karel Chotek a Cerovo: Od iniciace k specializaci (causerie k půlstoleté proměně terénního výzkumu), c. d., s. 130.

25 NIEDERLE, Lubor: Projekt slovanské výstavy národopisné, c. d., s. 6. K tomu i později CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*, c. d., s. 9, s. 122.

z myslí obraz povznášející a dojímající, při kterém se mimoděk zachvěl nadšením a zvláštním pocitem úcty i pýchy: úctou před živelnou silou, která přímo sálá z onoho množství jednolitého lidu, obdivem a silou tradice, která do dneška vládne tak bezvýhradně, a pýchou nad rázovitostí, která roste a kvete v našem lidu."²⁶ Až industrializace vnesla podle našich badatelů do života vesnice nevкус, tuctovost. „Vše lze koupiti, vše možno nahraditi. Město dodá vše lacino, bez ztráty času, bez práce... Pod vábnými hesly ‚lacino a přece po pansku‘, zaplavil průmysl venkov tuctovým, řemeslně často bezcenným zbožím... Proto najdeme v jinak zachovalém, tak vlnném a milém interiéru selském gramofon s ohromnou zvukovou rourou pomalovanou surově křiklavými barvami a ornamenty. Proto v řadě starých obrazů na skle svou stylovou formou, tvarovou kresbou, naivitou barevných tónů sice primitivních, ale při tom upřímně citěných a dětsky milých – vypíná se veliký, kapličkový obraz s porculánovou figurou s falešným hracím strojkem uvnitř. Proto i v kroji vedle dobré výšivky starého podání uráží nás krajka nebo potištěná textilie hrubých barev,“ vysvětloval v roce 1937 Karel Chotek.²⁷ Současně dodával, že nám, na rozdíl od Švýcarska, Nizozemí a severských států, chybí úsilí pečovat o rodinnou paměť, která je schopna lidovou kulturu konzervovat: „Jinde se staré dobré předměty, i když duch praktičtější doby je vyřadil z přímého užívání, neničí. Zůstávají a žijí jako vzpomínky na významné události rodiny. Není-li možno udržeti celou takovou jizbu, vykáže se jim významné místo mezi novějšími, čestný kout. Zde je jakýsi posvátný oltář svědků rodinných tradic, předmětů, jež pamatují práci a pot předcházejících generací a byly účastny jejich bojů o lepší budoucnost mladších. Jsou viditelným poutem neviditelných vztahů a dědictví předků a potomků. I u nás je ještě dosti krásných a cenných předmětů toho druhu. Ty třeba nejdříve zachrániti a dáti jim čestné místo, jak si toho zasloužily, nebo je uložit do muzeí. Nejsou-li, nikdy je nenahradíme koupěnými, tím méně novými napodobeninami; jsou to kusy studené a němé.“²⁸ „První stopy úpadku... zákon zániku“ či „degeneraci“ (již tyto termíny vykazují negativní konotace) vnímal Karel Chotek na konci třicátých let 20. století zejména v používání materiálu a detailu na lidových oděvech.²⁹ Obdobné to bylo také u Drahomíry Stránské, která o proměnách podtatranského kroje („malovaného“ kroje) v roce 1931 napsala: „Vývoj nezadržitelně kráčející vpřed, přináší změny i v obleku a vtiskuje mu pečeť nové doby... staré součásti ustupují mladším, přizpůsobují se pohodlnějšímu obleku městskému. Nejen tovární měkké látky nastupují na místo domácích, nejen drobné součásti se kupují hotové z měst, nýbrž i jednotlivé kusy oděvu se šijí podle nového způsobu, městskému

26 STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lidové kroje v Československu*. Díl I. Čechy. Praha: J. Otto, [1949], s. 1.

27 CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*, c. d., s. 35.

28 Tamtéž, s. 35 a 36.

29 Tamtéž, s. 23.

bližšího, zejména různé kabátky, kazajky apod., což je první krok ke znivelizování kroje. [...] Takže jen o svátcích objevuje se lid v některých jen vsích v rázovitých malebných krajích."³⁰

U obou (Chotka i Stránské) ale také pozorujeme velmi intenzivní úsilí tradici zachránit a to, co nepůjde zachránit, alespoň za pět minut dvanáct shromáždit, utřídit, popsat, a tím uchovat pro budoucí generace.³¹ Obdobná situace byla i na Slovensku. Již v roce 1929 zahájil Národopisný odbor Vlastivědného muzea v Bratislavě přípravné práce k vybudování Slovenského zvykoslovného archivu. Vilém Pražák vyzýval k založení archivů v jednotlivých slovanských státech. Sám přitom zdůrazňoval např. větší regionální rozmanitost slovanských lidových tradic (hmotné i duchovní kultury) oproti tradicím českým.³²

Podle Chotka v úsilí o uchování tradice mohl důležitou roli sehrát domácký průmysl, slavnosti lidového umění i včasná kritika kýčů, jež nahrazovaly lidové výrobky: „Především je třeba zbaviti to, co ještě zůstalo, oněch úpadkových, degeneračních vlivů. V krajinách bohatých by stačilo vhodné upozornění a poučení, co je skutečně lidové umění a co je hyzdí. V oblastech chudých by bylo třeba organisovati lidové umění jako domácí průmysl, aby našel lid v této práci obživu. Mnoho by v obou krajích vykonaly slavnosti lidového umění.“³³ Stránská hodnotí „nivelizaci“ podtatranského kroje pak spoléhala vedle probuzeného zájmu o tradici i na slavnosti a turistický ruch: „Pozornost ke starým domácím krajům, lidové slavnosti a turistický ruch mohly by však pomoci, aby se zachovalo ještě dlouho, co tolik přispívá k rázovitosti kraje a lidu.“³⁴ O něco houževnatější život než kroj pak projevovala podle této badatelky lidová píseň: „Pod Tatrami dosud žije lidová píseň a [...] projevuje houževnatý život staré tradice a zároveň trvání životních podmínek, které ji udržují. S pokračujícím hospodářským rozvojem, který je nutný pro chudé kraje, podlehně však i duševní a společenský život velkým proměnám ve směru sjednocení, stírajícího místní osobitosti, a bylo by si přáti, aby přece i při tom rázovitost lidu a jeho života zůstala zachována a mohla se dále rozvíjet.“³⁵ Tradiční prvky pak zaznamenávala Stránská i v lidové

30 STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lid pod Tatrami*. Praha: Československá akciová tiskárna Praha, 1931, s. 36–37. STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lid pod Tatrami*. In: Domin, Karel – Mladějovský, Vladislav: *Naše Tatry*. Praha: Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělovýchovy RČS, 1931, s. 322–323.

31 Tento zájem měl ovšem být postaven na odbornou základnu. Proto také Drahomíra Stránská vydala v roce 1936 svou *Příručku lidopisného pracovníka*, jakýsi návod na to, jak provést terénní výzkum ve vybrané lokalitě. STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Příručka lidopisného pracovníka*. Národopisná knihovna, sv. 4. Praha: Národopisná společnost československá, 1936.

32 PRAŽÁK, Vilém: *Slovenský zvykoslovný archiv*. Bratislava: vl. n., 1931, s. 157, 160 a 153.

33 CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*, c. d., s. 36. Dále viz s. 65.

34 STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lid pod Tatrami*, c. d., s. 37.

35 Tamtéž, s. 51. Viz i STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lid pod Tatrami*. In: Domin, Karel – Mladějovský, Vladislav: *Naše Tatry*, c. d., s. 337.

architektuře, třebaže i tu vnímala jako živý organismus.³⁶ Aby se jakákoliv tradice udržela, bylo podle ní nutné buď zachovat její funkci a účel, nebo konzervativní smýšlení, jehož součástí byla obava z opuštění tradice.³⁷

Zájem o lidové umění „v hodině dvanácté“ byl však podle Chotka typický nejen pro národopisce, ale i pro kunsthistoriky, umělce, teoretiky umění,³⁸ jakoliv jeho dílo prostoupila teze, že „den života [lidové kultury – poznámka BS] ... naklonil se již k večeru“³⁹. Horizont budoucnosti byl pro jeho generaci totiž nesmírně důležitý. Jistým povzbuzením pro ni však byla také možnost pracovat ve slovenském a slovanském terénu, kde, v důsledku nižšího stupně hospodářského rozvoje, byla lidové kultura ještě zachovalejší. Zde se navíc národopisný zájem mohl opřít o politickou motivaci výzkumu. Národopis mohl totiž podle tehdejší představy nabídnout nové porozumění slovenskému a obecně slovanským národům. Svou politickou konotaci měly samozřejmě i výzkumy realizované Drahomírou Stránskou v Bulharsku, které pak vyústily v uspořádání výstavy *Bulharsko. Země a lid* od června do září 1938. Její význam byl dán i protektorem prezidenta Československa Edvarda Beneše a bulharského cara Borise III. Větší stupeň zachovalosti bulharské tradice spojovala Stránská s nadvládou Turecka, jež způsobila až do první světové války izolaci Bulharska od západoevropských modernizačních proudů: „Jest jisto, že na udržení tradice působila i pětisetletá turecká poroba, neboť působením jejího útlu Bulharsko nemělo spojitosti s kulturními národy západoevropskými a staré tradice jak v bytu tak i v umělecké a duchovní kultuře mohly zůstat po dlouhou dobu nedotčeny. Onen proud, kterým evropská civilisace ubíjí lidové umění, projevil se proto v Bulharsku mnohem později než jinde. Po osvobození a zejména po evropské válce začaly však mizeti i tu staré lidové písně.“ Zánikem tradičních řemesel pak podle autorky zmizel nejen estetický prvek, ale také horská sídla: „Dodnes můžeme pozorovat řemesel a litujeme jejich zániku nejen pro malebnost života, nýbrž i z hospodářských příčin; hynou, neboť obyvatelé nemají, z čeho by žili.“⁴⁰

Zcela jiný význam pak nabyla práce Viléma Pražáka, docenta dějin národopisu na Univerzitě Komenského v Bratislavě (1936–1938), v této době knihovníka pražské Univerzitní knihovny, *Jaké úkoly si staví dnešní národopis?*, znovu vydaná v době zcela reálného ohrožení českého národa v roce 1940. Autor

36 STRÁNSKÁ, Drahomíra: *O studium Tater. Lidové stavby na Spišské Maguře*. Praha: Orbis, 1936, s. 7.

37 STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lidové obyčeje hospodářské. Zvyky při seti*. Příspěvky k srovnávacímu rozboru. Praha: Tiskem Pražské akciové tiskárny, 1931, s. 6.

38 CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*, c. d., s. 24.

39 Tamtéž, s. 36. K tomu i CHOTEK, Karel: *Lidové umění*. In: *Československá vlastivěda*, c. d., s. 264.

40 STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Bulharsko. Země a lid*. Průvodce po výstavě v národopisném oddělení Národního muzea v Praze červen – září 1938. Praha: b. n., 1938, s. 38 a 33. Na výstavě spolupracovaly dr. Evdokia Peteva-Filova a prof. Minka Podhajská. Tamtéž, s. 5. Výstava navazovala na ideu slovanského muzea Pavla Josefa Šafaříka (1795 Kobeliarovo u Rožňavy, dnes Košický kraj – 1861 Praha) a na obdobnou ideu profesora Ivana Dimitrova Šišmanova (1862 Veliko Tarnovo – 1928 Oslo). Tamtéž, s. 8.

připomenul, že lidová tradice, především píseň a pohádka, byla první generací národopisců vnímána jako doklad vysoké národní kultury a současně se stala vzorem pro obrozeneckou literaturu: „[...] *obraceli se i naši vlastenci k lidovým tradicím, aby z nich vynesli důkaz o vysokém, svébytně původním umění národním.*“⁴¹ Tradice v těchto letech měla tedy posilovat národní sebevědomí a ukazovat tíživou současnost jako historickou epizodu, která pomine.

Temná a pokroková tradice jako pouťorový narativ etnografie

V období po únorovém převratu (1948) se pojem tradice spojoval nejčastěji s pojmem pokroková. To vedlo samozřejmě nutně k redukci minulosti. Při příležitosti výstavy *Bulharsko v životě a práci lidu v minulosti a nyní* (1950) bylo zjednodušení kroje již vykládáno jako „tvůrčí, živý proces“, při němž dochází k tvorbě „nových částí oděvu v duchu současné módy“. Začaly se oceňovat především praktičnost, pohodlnost, hygiena.⁴² Opouštění imitativních magických praktik (např. pro přivolání deště, tzv. Peperudy) bylo vysvětlováno jako důsledek růstu politického uvědomění „bulharského lidu“: „Dnes již lidé vědí, že jim tento zvyk nepomůže. Odcházejí proto hromadně na brigády, aby urychlili stavby přehrad a vodních nádrží i sázení větrolamů, které jim mohou zajistit vláhu a tedy i dobrou úrodu.“ Pochvalu si pak získaly ty tradice, které byly dány do služeb nového režimu, např. pečení a zdobení tradičních bulharských obřadních koláčů: „Dnes se podobné [obřadní koláče – poznámka autorky] pečou dosud, ale celý zvyk nabyt nového, socialistického obsahu. Pečou se např. před celostátními svátky a vesničané je nesou v manifestačním průvodu po městě a odevzdávají je představitelům vlády na tribuně. Jindy jsou jimi vítáni význační hosté v družstvech apod. Jejich výzdoba je také nová – je to pěticipá hvězda. Jsou spontánním výrazem oddanosti rolníků vládě a straně.“⁴³ „Hlavním smyslem výstavy tedy je ukázat na bohatost starých tradic a na jejich tvořivé začlenění a vrůstání do problémů dneška, do mírového budování, do celého procesu přestavby společnosti staré ve společnost socialistickou,“ zaznělo na závěr výstavy.⁴⁴

Rychle se také na úkor tzv. archaické tradice prosadil výzkum hornictva a dělnictva.⁴⁵ Nová politická reprezentace formovala svůj poměr k tradicím ovšem

41 PRAŽÁK, Vilém: *Otázky moderního národopisu 1. Jaké úkoly si staví dnešní národopis?* (Zvláštní otisk z brožury „Regionalismus“). Praha: nákl. vl., 1940, s. 4 až 6; citát s. 4. Na příkladu italského ornamentu ve slovenské lidové výšivce pak Vilém Pražák doložil, že stará tradice může žít souladně i ve změněných podmínkách. PRAŽÁK, Viliam: *Talianske ornamenti v slovenskej ľudovej výšivke*. B. m.: Matica Slovenská, 1939, s. 20.

42 Srov. hodnocení stavu lidového oděvu v Rodopech v Bulharsku. STRÁNSKÁ, Drahomíra – HYNKOVÁ, Hana. *Bulharsko v životě a práci lidu v minulosti a nyní*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1950, s. 32.

43 Tamtéž, s. 42.

44 Tamtéž.

45 Volání po novém terénu srov. např. Úvodem. *Národopisný věstník československý* XXXI, 1949, č. 1–2, s. 1–2. Dále viz BURIAN, Emil František: *O lidové kultuře. Český lid* 4, 1949, č. 3–4, s. 63–65. Souhrnně

ještě v dozvucích protektorátu, pod vlivem silného antiněmectví většiny obyvatelstva, u něhož po válce narostl i politický a sociální radikalismus. V tradici, chápané jako živý organismus, se tak hledaly a pochopitelně i nacházely především národní a sociální významy. „... je bezpodmínečně zapotřebí... podtrhnout právě ty pokrokové tradice v dějinách české a slovenské ethnografie, které nám mohou sloužit jako vodítko při budování nové ethnografické vědy. Důstojného zhodnocení si zaslouhují takoví představitelé našeho národopisu (stejně jako folkloristiky), jako P. J. Šafařík, B. Němcová, E. Holub, A. Jirásek, Č. Zíbrt, L. Niederle, Z. Nejedlý, naši umělci J. Mánes a M. Aleš... Dnes je na příklad neobyčejně závažná otázka všestranného studia pokrokových vlasteneckých tradic v životě lidu českého pohraničí, stejně jako revolučních tradic, jakými jsou tradice jánošíkovská na Slovensku... a tradice kozinovská v Čechách na Chodsku,“ uvedli v roce 1952 Otakar Nahodil (1923 Praha – 1995 Praha) a Jaroslav Kramařík.⁴⁶

Národní tradice byla pak postavena na protipól tzv. kosmopolitismu.⁴⁷ Jak v roce 1953 napsal Otakar Nahodil po vzoru komunistického ministra kultury Václava Kopeckého⁴⁸: „Zrůdná ideologie kosmopolitismu slouží v dnešní době hrstce monopolistů z Wall-Streetu jako přímý nástroj imperialismu. Kosmopolitismus jako hluboce škodlivá ideologie, která hlásá zřikání se národní hrdosti, umrtvování vztahů k rodné vlasti a oslabování národního uvědomění, která usiluje o šíření reakčního názoru o ‚světoobčanství‘ a ‚bez národnosti‘ či ‚nadanárodnosti‘, hlásajíc pohrdání specifickými rysy kulturního vývoje jednotlivých národů, odřikání se pocitu národní důstojnosti a nakonec i práva samostatného rozvoje národních kultur, je naprosto cizí skutečné a pokrokové vědě.“⁴⁹ Národopisu byla přirčena úloha spolupracovat na formování nové národní a socialistické kultury.⁵⁰ Již na I. celostátní národopisné konferenci (1949) byla pak tvrdě odmítnuta teorie pokleslých kulturních hodnot, funkčně-strukturální metoda, škola kulturních okruhů i tzv. pekařovština.⁵¹

Dobové ohnutí bylo přitom nejsilnější u dvou osových tradic první republiky: během protektorátu znevážené tradice husitské, interpretované jako zápas proti

SOUKUPOVÁ, Blanka: Etnografie dělnictva: Mezi prorežimní rétorikou a badatelským výkonem. In: Woitsch, Jiří – Jůnová Macková, Adéla a kolektiv: *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2016, s. 248–252. K prosazení studia hornictva tamtéž, s. 250–253.

46 NAHODIL, Otakar – KRAMAŘÍK, Jaroslav: *J. V. Stalin a národopisná věda*. Praha: Nakladatelství Československo-sovětského institutu, 1952, s. 89 a 91.

47 Srov. NAHODIL, Otakar: Předmluva k českému vydání. In: *Anglo-americká ethnografie ve službách imperialismu*. Praha: Nakl. Čs. – sovět. institutu, 1953, s. 5.

48 Srov. KOPECKÝ, Václav: *Proti kosmopolitismu jako ideologii amerického imperialismu*. Projev ministra Václava Kopeckého na první ideologické konferenci vysokoškolských vědeckých pracovníků konané v Brně 27. II.

49 NAHODIL, Otakar: Předmluva k českému vydání. In: *Anglo-americká ethnografie ve službách imperialismu*, c. d., s. 6. –1. III. 1952. Praha: Orbis, 1952. Dále viz s. 7.

50 Úvodem. *Národopisný věstník československý* XXXI, 1949, č. 1–2, s. 3.

51 NAHODIL, Otakar – KRAMAŘÍK, Jaroslav: *J. V. Stalin a národopisná věda*, c. d., s. 64. Dobového odmítnutí se dočkala i „eklektická buržoasní národopisná věda první republiky“. Tamtéž, s. 82.

němectví a za sociální spravedlnost (touto tradicí se zdůvodňovalo i poválečné vysídlení německého obyvatelstva), a u tradice obrozenecké, do níž byl oproti protektorátu vrácen politický význam a přidán velmi silný sociální akcent.

Oba tyto aspekty tvořily opěrný bod Kramaříkovy a zčásti i Robkovy práce. V případě Kramaříka šlo především o studium pověstí na Chodsku, které autor pokládal za kraj s bohatou a slavnou tradicí,⁵² a odkazu Karla Jaromíra Erbena a Boženy Němcové, v případě Robka pak o zájem o „lidové“ zdroje českého národního obrození. V polovině šedesátých let minulého století totiž Robek přisoudil etnografii úkol „odhalovat“ pokrokové tradice minulosti vzniklé v procesu vzniku moderního českého národa, o něž se může opírat i současná společnost. Jako pozitivní označil tradici nenávisti vůči vrstvám utlačovatelů, tradici upřímného pocitu solidarity se všemi národy, které zápasí s utlačovateli a kolonizátory, a tradici nezdolného lidového optimismu.⁵³ Po porážce pražského jara přišel Robek s politickým konstruktem, že se právě etapa národního hnutí (v jeho terminologii obrození) stala „integrální součástí antisocialistického boje“. Současně odmítl vůdčí roli inteligence při transformaci etnické skupiny v národ i narativy „mesiášské úlohy českého národa“ a bezmoci malého národa tváří v tvář dějinám. Národní obrození bylo podle něj třeba studovat jako zákonitý proces, který byl odvislý od hospodářských a sociálních podmínek. „Socialistický člověk“ pak měl podle Robka přijímat pouze pokrokové tradice a odmítat tradice, jež odrážely zájem vykořisťovatelských tříd.⁵⁴

Oba profesionální etnografové samozřejmě používali i termín temné tradice, tedy tradice feudální. Vlastní chodskou pohádku a pověst definoval Kramařík jako odraz sociálních poměrů feudalismu⁵⁵ či „*dlouhých zápasů chodského lidu za pokrok a svobodu*“⁵⁶. Kozinu pak charakterizoval jako „*chodského rebela*“, který symbolizoval od doby feudalismu až po druhou světovou válku zápas proti sociálnímu a národnostnímu útlačku.⁵⁷ Dobovou ideologií byla poznamenána i Kramaříkova práce *Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici* (1972), jež může být ovšem přesto dosud pokládána za vzor folkloristické komparatistiky, a tedy doznívající metodický posun ve „zlatých šedesátých“. Autor v ní srovnal tradici

52 KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Chodské pohádky a pověsti*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, s. 229.

53 ROBEK, Antonín: *Příspěvky k etnografickému studiu duchovní kultury českého lidu*. Praha: Karlova univerzita v Praze – Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1965, s. 5.

54 ROBEK, Antonín: *Lidové zdroje národního obrození*. Praha: Universita Karlova, 1974, s. 7–9. Proti lidovým tradicím národního obrození Robek postavil městské tradice: odpor proti reformám Josefa II. a snahu o spojenectví se šlechtou. Nakonec však lidové tradice městskou ideologií převrstvily. ROBEK, Antonín: *Městské lidové kronikářství na Rychnovsku I*. Praha: Československá akademie věd, Ústav pro etnografii a folkloristiku, 1976, s. 2–3.

55 KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Chodské pohádky a pověsti*, c. d., s. 237.

56 Tamtéž, s. 238.

57 Tamtéž, s. 237.

jak s historickými prameny, tak regionální modifikace podání. Přitom konstatoval, že: „*Takový proces, kdy z lidové tradice zůstává pouze jeden hrdina a ostatní vůdcové odboje jsou zcela zapomenuti nebo vystupují jen na okraji, ... se vyskytuje v lidové tradici evropských národů velmi často.*“⁵⁸ Samotnou kozinovskou látku charakterizoval jako „*příklad široce rozvětvené lidové antifeudální tradice, jedné z nejbohatších našich lidových antifeudálních tradic vůbec.*“⁵⁹ K tradici rodného Domažlicka se ovšem Kramářik vracel opakovaně. Z hmotné kultury vyzdvihoval vedle kroje především dřevěné stavby, domácí výrobu a řemesla, zdobení vajec, z kultury duchovní i hudebnost a taneční projev. Zčásti živou tradicí však podle něj v polovině padesátých let zůstávalo především zvykosloví: masopustní obyčeje, stavění májů a některé svatební rituály.⁶⁰ Robek pak zejména v období tzv. normalizace, zřejmě pod vlivem poválečné komunistické propagandy, často traktoval jako temnou tradici i dvacetiletí první republiky. Zcela právem však upozorňoval i na neochotu našeho oboru zabývat se tradicí protektorátu a protektorátního národopisu jako dobovým „temnem“.⁶¹

Reflexe tradice u Antonína Robka

Již na počátku šedesátých let minulého století napsali Otakar Nahodil a Antonín Robek studii o lidovém kronikářství, které pokládali za mimořádný a specifický projev české kultury, jenž byl dosud, s výjimkou zápisů „*vesnického boháče*“ Františka Jana Vaváka (1741 Milčice u Nymburka – 1816 Milčice), přehlížen. Písmáci podle nich přitom působili jako „*národní a sociální buditelé.*“⁶² Publikace rozvíjela, v návaznosti na dílo komunistického ideologa Zdeňka Nejedlého (1878 Litomyšl – 1962 Praha), tezi o době Temna, o čase „*feudální mašinérie*“ s jejím „*církevním aparátem.*“⁶³ Lidoví kronikáři, na něž údajně navázali dělničtí kronikáři předminulého století svým protikapitalistickým odbojem, měli podle autorů vyjádřit „*svůj odpor proti soudobému společenskému řádu, proti útlaku fyzickému i duševnímu, odpor proti cizáckým vetřelcům a jejich germanizačnímu úsilí.*“⁶⁴

V období tzv. normalizace byl pak jedním z hlavních úkolů české etnografie, v jejímž čele stanul Robek na akademické i univerzitní půdě, výzkum pražského a českého dělnictva a združstevněné vesnice. Řekla bych, že právě on nejlépe ukazuje Robka jako profesionálního etnografa a současně jako niterně

58 KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici*. Praha: Academia, 1972, s. 99.

59 Tamtéž, s. 191.

60 KRAMAŘÍK, Jaroslav: Národopisný obraz Chodska. In: Hilmera, Jiří – Vondra, Jiří: *Národopisný obraz Chodska*. Domažlice: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1955, s. 36 až 38.

61 V tomto případě čerpám z přednášek A. Robka v letech 1987 a 1988 na tehdejší Katedře etnografie a folkloristiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

62 NAHODIL, Otakar – ROBEK, Antonín: *České lidové kronikářství*. Praha: Orbis, 1960, s. 7–8.

63 Tamtéž, s. 9.

64 Tamtéž, s. 10.

uvědomělého člena komunistické strany, který se dopouští ideologizace tradice. Tato dvoukolejnost zřejmě nejvíce na povrch vystoupila ve *Staré dělnické Praze* (1981). Již v předchozích textech věnovaných českému dělnictvu pracoval ovšem Robek s tezí, že se dělnictvo v procesu svého vývoje nejrychleji ze všech společenských skupin zbavuje určitých „přežitků“ (Boží tělo, Prokopské slavnosti) i pověr a posléze je samo schopno formovat novodobé regionální tradice. Jeho pokrokovou úlohu viděl v překonávání starého vesnického životního stylu, který vyrůstal z majetkové nerovnosti.⁶⁵ Jako jeden z autorů *Staré dělnické Prahy* pak Robek znovu vyšel z poznatku, že dělnický životní styl vznikl v poslední třetině devatenáctého století ze životního stylu vesnice, odkud dělníci přicházeli do města za prací.⁶⁶ Jako jeden z redaktorů i autorů Robek nebránil ani otištění zjištění, že vysoce kvalifikovaní dělníci v mnohém přejímali zvyky středostavovské společnosti.⁶⁷ Přesto je však kniha orámována tezí o dělnictvu jako nejpokrokovější skupině v národě, tezí poplatnou poúnorové rétorice, a tezí o vyloučení dělníků z národa v době kapitalismu.⁶⁸ Opouštění starých obyčejových tradic (cechovních obyčejů, patriarchálních vztahů) dělnictvem bylo pak apriori v Robkově výkladu spojeno s uvědomělým prosazováním pokrokovější socialistické ideologie: „Vzhledem k tomu, že obyčejové instituce hluboce zasahovaly do ideologie dělnictva, stávaly se v procesu emancipace proletariátu, ať již vědomě či nevědomě, prostředkem politiky. Politický obsah dostávaly zejména tehdy, když proti některým z nich dělnictvo v zájmu socialistické ideologie vedlo zcela zásadový boj. Tehdy zápas o překonání tradic znamenal zápas o ideový profil dělnické třídy.“⁶⁹

Jako politikum chápal Robek i studium vesnice. Již ve svých raných studiích přitom odmítal obraz někdejšího idylického vesnického života. Ve své práci o rodné obci v první polovině 19. století ukázal tamější majetkovou nerovnost, která byla udržována právě prostřednictvím tradice a víry. V závěru autor vyslovil přesvědčení, že vědecká analýza pověr umožní jejich překonání.⁷⁰ Současnou vesnici charakterizoval jako společenství rovnoprávných a sociálně zajištěných občanů. Moderní

65 ROBEK, Antonín: *K problematice etnografického studia českého dělnictva*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 4, 19, 45, 46, 91 a 163.

66 ROBEK, Antonín: Proces emancipace dělnictva v první polovině 19. století. In: Robek, Antonín – Moravcová, Mirjam – Štátná, Jarmila: *Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848–1939*. Praha: Academia, 1981, zejména s. 35 a 49.

67 Srov. např. MORAVCOVÁ, Mirjam: Oděv pražského dělnictva. In: Robek, Antonín – Moravcová, Mirjam – Štátná, Jarmila: *Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848–1939*, c. d., s. 229.

68 Srov. zejména SKALNÍKOVÁ, Olga: Společenský život dělnictva v Praze. In: Robek, Antonín – Moravcová, Mirjam – Štátná, Jarmila: *Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848–1939*, c. d., s. 62–65.

69 ROBEK, Antonín: Proces emancipace dělnictva v první polovině 19. století, c. d., s. 49.

70 ROBEK, Antonín: *Život na kralupské vesnici v I. polovině 19. století*. Kralupy nad Vltavou: Dům osvěty, 1956, s. 2, 6 a 13.

mechanizace umožnila ulehčení práce a pomohla vytvořit časový prostor pro neobživné aktivity. Združstevnění vesnice pak proměnilo také řadu institucí (např. slavnost dožínek), nebo způsobilo jejich zánik (výměnek). Socialismus však údajně osvobodil také sedláka, protože ho zbavil závislosti na gruntu. Radikální změny ale zasáhly také způsob bydlení a obyčejovou tradici, jež se modifikovala a získala často nový význam.⁷¹ „Většina velikonočních zvyků a zvláště pověr docela zanikla. Mnozí nad tím jen nostalgicky pokyvují hlavou a možná i v duchu litují. Pravý smysl zvyků byl však pochybný. Čáry, kouzla a pověrečné praktiky měly utvrzovat ve víře v nadpřirozené moci a také v pokoře. Ale i ve věčném strachu o vlastní osobu a majetek,“ tvrdil Robek.⁷² Dochovaná obyčejová tradice pak změnila svou funkci z obřadní a náboženské na zábavnou, komunikační, společenskou, reprezentační, estetickou.⁷³ Ani socialistická vesnice však podle něj zcela nepřekonala tradici na odívání stavěného majetku (nákladné svatby, pohřby, pomníky...)⁷⁴

Oproti prvorepublikovým národopiscům ovšem Robek nakládal s tradicí jinak i v dalším ohledu. Striktně totiž odmítal jakoukoliv idealizaci, konzervaci či revitalizaci. Nefunkční tradice není třeba ani křisit, ani litovat jejich zániku. Společnost si totiž vytvoří tradice nové, které znovu prověří čas. Regionální tradice pak pokládal Robek za pomocníky při formování „socialistického poměru k vlasti a k rodnému kraji“.⁷⁵

Závěrem

Zájem o tradici jako pozitivní fenomén v meziválečném období se orientoval především na vesnický prostor, na materiální lidovou kulturu (především na kroj, architekturu) a kulturu duchovní (zvláště na lidové výtvarné umění, zvyky). Lidová tradice měla napomoci vybudování nové státnosti, a proto se profesionální vztah národopisců k terénu mísil s hlediskem politickým. Zvláště silné to bylo u Karla Chotka, zastánce dobové teze o Čechách a české vesnici jako strážcích české národní tradice, respektive jakémsi obranném valu proti silnému německému vlivu. Tradice měla být udržována při životě, povzbuzována a v nejhorším případě alespoň zmapována pro muzea a odborné časopisy. Po únorovém převratu byl tradici (především husitské, obrozenecké a tradici dělnického hnutí) dán nový úkol: měla podepřít oprávněnost národnostní homogenity zdejšího prostoru a pomoci etablovat novou politickou sílu; současně jí byla svěřena funkce stabilizace

71 ROBEK, Antonín – SVOBODOVÁ, Jiřina: *Kronika socialistické vesnice. Nymbursko a Poděbradsko*. Poděbrady: Polabské muzeum, 1979, s. 9, 17, 31, 33, 42, 71 a 81.

72 Tamtéž, s. 168.

73 ROBEK, Antonín – KADEŘÁBKOVÁ, Jaroslava – HANZL, Zdeněk – VALÁŠKOVÁ, Naďa – BUREŠOVÁ, Zdeňka: Etnografické rysy jihočeské socialistické vesnice. In: Robek, Antonín – Vařeka, Josef a kolektiv: *Jihočeská vlastivěda. Národopis*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1987, s. 237.

74 Tamtéž, s. 218.

75 NAHODIL, Otakar – ROBEK, Antonín: *České lidové kronikářství*, c. d., s. 13.

nové společensko-politické situace. „Normalizovaná“ etnografie se pak snažila o zasazení historické fakticity do ideologického rámce. Stylizace historické skutečnosti se přitom ovšem nejvíce dotkla výkladu národní identity.

Literatura a prameny

- BURIAN, Emil František: O lidové kultuře. *Český lid* 4, 1949, č. 3–4, s. 63–65.
- DUCHÁČEK, Milan: Karel Chotek a Cerovo: Od iniciace k specializaci (causerie k půlstoleté proměně terénního výzkumu). *Slovenský národopis* 66, 2018, č. 1, s. 116–139.
- HLAVÁČEK, Jiří: Napoleon české etnografie. Životopisná skica Antonína Robka. *Národopisný věstník* 76, 2017, č. 1, s. 25–47.
- CHOTEK, Karel: Cerovo. Zvláštní otisk z „Národopisného věstníku“, roč. I. Praha: Alois Wiesner, nákladem vlastním, 1906.
- CHOTEK, Karel: *Lidová kultura a kroje v Československu*. Praha: Novina, 1937.
- CHOTEK, Karel: Lidová kultura hmotná československého lidu. In: *Československá vlastivěda*. Řada II. Národopis. Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1937, s. 143–206.
- CHOTEK, Karel: Lidové umění. In: *Československá vlastivěda*. Řada II. Národopis. Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1937, s. 258–264.
- CHOTEK, Karel: Slovanské národopisné museum. In: Niederle, Lubor – Chotek, Karel: *Projekt slovanské výstavy národopisné*. Praha: L. Niederle a K. Chotek, 1912, s. 16–23.
- CHOTEK, Karel: *Široký důl. Národopisná monografie české vesnice*. Praha: Pražská akciová tiskárna, [1915].
- KOPECKÝ, Václav: *Proti kosmopolitismu jako ideologii amerického imperialismu. Projev ministra Václava Kopeckého na první ideologické konferenci vysokoškolských vědeckých pracovníků konané v Brně 27. II. –1. III. 1952*. Praha: Orbis, 1952.
- KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Chodské pohádky a pověsti*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.
- KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Kozina a Lomikar v chodské lidové tradici*. Praha: Academia, 1972.
- KRAMAŘÍK, Jaroslav: Národopisný obraz Chodska. In: Hilmera, Jiří – Vondra, Jiří: *Národopisný obraz Chodska*. Domažlice: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1955, s. 35–38.
- LOEWENSTEIN, Bedřich W.: Identita, zapřená minulost a neschopnost truchlit. In: Loewenstein, Bedřich W.: *My a ti druzí. Dějiny, psychologie, antropologie*. Brno: Doplněk, 1997, s. 46–58.
- MORAVCOVÁ, Mirjam: Oděv pražského dělnictva. In: Robek, Antonín – Moravcová, Mirjam – Šťastná, Jarmila: *Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848–1939*. Praha: Academia, 1981, s. 217–258.

- MORAVCOVÁ, Mirjam: Politický národopis v pojetí Lubora Niederla a Karla Chotka. In: Pospíšilová, Jana – Nosková, Jana (eds.): *Od lidové písně k evropské etnologii*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, 2006, s. 101–112.
- NAHODIL, Otakar: Předmluva k českému vydání. In: *Anglo-americká ethnografie ve službách imperialismu*. Praha: Nakl. Čs. – sovět. institutu, 1953, s. 5–9.
- NAHODIL, Otakar – KRAMAŘÍK, Jaroslav: *J. V. Stalin a národopisná věda*. Praha: Nakladatelství Československo-sovětského institutu, 1952.
- NAHODIL, Otakar – ROBEK, Antonín: *České lidové kronikářství*. Praha: Orbis, 1960.
- NIEDERLE, Lubor: Projekt slovanské výstavy národopisné. In: Niederle, Lubor – Chotek, Karel: *Projekt slovanské výstavy národopisné*. Praha: nákl. vl., 1912, s. 3–15.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava: *Role vědomí v dějinách a jiné eseje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, c1997.
- PETRÁŇOVÁ, Lydia: Karel Chotek a jeho škola. In: Woitsch, Jiří – Jůnová Macková, Adéla a kolektiv: *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2016, s. 71–91.
- PRAŽÁK, Vilém: *Otázky moderního národopisu 1. Jaké úkoly si staví dnešní národopis?* (Zvláštní otisk z brožury „Regionalismus“). Praha: nákl. vl., 1940.
- PRAŽÁK, Vilém: *Slovesný zvykoslovný archiv*. Bratislava: nákl. vl., 1931.
- PRAŽÁK, Viliam: *Talianske ornamenty v slovenskej ľudovej výšivke*. B. m.: Matica Slovenská, 1939.
- ROBEK, Antonín: *K problematice etnografického studia českého dělnictva*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- ROBEK, Antonín: *Lidové kronikářství na Poděbradsku. Edice lidových kronikářských textů*. Praha: ČSAV, Ústav pro etnografii a folkloristiku, 1978.
- ROBEK, Antonín: *Lidové zdroje národního obrození*. Praha: Universita Karlova, 1974.
- ROBEK, Antonín: *Městské lidové kronikářství na Rychnovsku I. Edice lidových kronikářských textů*. Praha: ČSAV, Ústav pro etnografii a folkloristiku, 1976.
- ROBEK, Antonín: Proces emancipace dělnictva v první polovině 19. století. In: Robek, Antonín – Moravcová, Mirjam – Šťastná, Jarmila: *Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848–1939*. Praha: Academia, 1981, s. 34–51.
- ROBEK, Antonín: *Příspěvky k etnografickému studiu duchovní kultury českého lidu*. Praha: Karlova universita a Státní pedagogické nakladatelství, 1965.
- ROBEK, Antonín: *Život na kralupské vesnici v I. polovině 19. století*. Kralupy nad Vltavou: Dům osvěty v Kralupech nad Vltavou, 1956.
- ROBEK, Antonín – KADERÁBKOVÁ, Jaroslava – HANZL, Zdeněk – VALÁŠKOVÁ, Naďa – BUREŠOVÁ, Zdeňka: *Etnografické rysy jihočeské socialistické*

- vesnice. In: Robek, Antonín – Vařeka, Josef a kolektiv: *Jihočeská vlastivěda. Národopis*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1987, s. 216–242.
- ROBEK, Antonín – SVOBODOVÁ, Jiřina: *Kronika socialistické vesnice. Nymbursko a Poděbradsko*. Poděbrady: Polabské muzeum, 1979.
- SECKÁ, Milena: Drahomíra Stránská – první dáma českého národopisu 20. století. *Český lid* 86, 1999, č. 4, s. 363–367.
- SOUKUPOVÁ, Blanka: České a československé dějiny v kolaborantské propagandě aneb Bitevní pole o českou paměť. In: Soukupová, Blanka – Lozoviuk, Petr: *Antisemitská propaganda a „věda“ v protektorátu Čechy a Morava*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2024, s. 40–53.
- SOUKUPOVÁ, Blanka: Etnografie dělnictva: Mezi prorežimní rétorikou a badatelským výkonem. In: Woitsch, Jiří – Jůnová Macková, Adéla a kolektiv: *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2016, s. 244–256.
- SKALNÍKOVÁ, Olga: Společenský život dělnictva v Praze. In: Robek, Antonín – Moravcová, Mirjam – Šťastná, Jarmila: *Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848–1939*. Praha: Academia, 1981, s. 52–84.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Bulharsko. Země a lid*. Průvodce po výstavě v národopisném oddělení Národního musea v Praze červen – září 1938. Praha: b. n., 1938.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lidové obyčeje hospodářské. Zvyky při setí*. Příspěvky k srovnávacímu rozboru. Praha: Tiskem Pražské akciové tiskárny, 1931.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lid pod Tatrami*. Praha: Československá akciová tiskárna Praha, 1931.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lid pod Tatrami*. In: Domin, Karel – Mladějovský, Vladislav: *Naše Tatry*. Praha: Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělovýchovy RČS, 1931, s. 289–337.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra: *O studium Tater. Lidové stavby na Spišské Maguře*. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském ústavu v Praze. Carpatica. Řídí univ. prof. Dr. Karel Chotek. Praha: Nakladatelství „Orbis“ v Praze, 1936.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Příručka lidopisného pracovníka*. Praha: Národopisná společnost československá, 1936.
- STRÁNSKÁ, Drahomíra: *Lidové kroje v Československu*. Díl I. Čechy. Praha: Pod záštitou NSČ vydalo nakladatelství J. Otto, Společnost s r. o. v Praze, [1949].
- STRÁNSKÁ, Drahomíra – HYNKOVÁ, Hana: *Bulharsko v životě a práci lidu v minulosti a nyní*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1950.
- Úvodem. *Národopisný věstník československý* XXXI, 1949, č. 1–2, s. 1–4.